

СТУДЕНТСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ РУХ НА БУКОВИНІ (1875-1939 РОКИ): ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ

Кожокар М.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Хавруняк І.В., Городинський С.І.

Буковинський державний медичний університет

Автори статті «Студентський громадський рух на Буковині (1875-1939 рр.): передумови становлення» розглянули передумови, що спричинили формування і розвиток активної діяльності студентських товариств в Чернівецькому національному університеті з дня його заснування – 1875 р. до 1939 р. Проаналізовані політичні, економічні, соціально-правові, освітньо-виховні чинники тощо.

Ключові слова: Буковина, заснування, передумови, студенти, товариство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реалії формування незалежної європейської України передбачають залучення молоді, зокрема студентства, до розбудови держави, адже неможливо розглядати політичне, економічне та культурне життя в ХХІ столітті без урахування молодіжних перспектив. Адже студентство – це специфічна соціальна група найбільш активних молодих людей, що навчаються у вищих навчальних закладах з метою отримання певної кваліфікації, й характеризуються особливими умовами життя, поведінкою та психологією. Зауважимо, що в сучасній Україні молодь має широкі можливості для участі в громадських організаціях та створення власних спілок. Діяльність органів студентського самоврядування базована на принципах добровільності, колегіальності, відкритості; виборності та звітності органів студентського самоврядування; рівності права студентів на участь у самоврядуванні; незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти).

Проте, низка досліджень соціологів, педагогів, психологів наголошують як пріоритетну функцію студентського руху лише соціальну діяльність – розв'язання соціально-економічних проблем студентства, захист їхніх прав та інтересів [11].

В історичному контексті товариські молодіжні рухи пройшли тривалий шлях змін та трансформації від самодіяльних клубів за інтересами до найпотужніших громадських утворень. Дослідники констатують перетворення молодіжних, зокрема студентських, рухів на практичні засоби самореалізації багатьох поколінь різних країн, комунікації в середовищі одного покоління, репрезентації його інтересів перед суспільством в цілому.

Тому дослідження процесів становлення та розвитку студентського громадського руху в його організованій та неформальній формі є актуальним питанням сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано результати вивчення проблеми, на які посилається автор. На часі є потреба переосмислення сутності й сенсу виховної роботи з студентською молоддю, модернізації освітнього процесу відповідно до сучасних викликів, розробки й апробації системного, ретельно вивіреного, науково обґрунтованого і довготермі-

нового плану дій, результати якого стануть відчутні в близькій перспективі. Праці дослідників різних аспектів громадського руху (Г. Білавич, В. Вихрущ, Н. Гнесь, О. Кін, М. Кожокар, Б. Кришук, К. Трибулькевич, С. Черкасова, І. Шоробура, О. Цибанюкта ін.) доводять, що університети в різні часи були осередками наукового і громадського життя молоді та відіграли важливу роль у становленні української національно свідомої інтелігенції, сприяли національному вихованню, й формуванню чіткої ідейної позиції молоді.

Завдання дослідження – визначення передумов формування та розвитку громадських товариств студентів буковинського краю досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Історія створення університету починається з усвідомлення громадськістю й державною владою потреби в закладі спрямованому на підготовку фахівців високого рівня. Урядовці й німецькі колоністи, представники торгово-промислових і фінансових сфер Буковини були зацікавлені у заснуванні «школи» власних кваліфікованих кадрів, адже колонізація університетів Кракова і Львова зменшила перспективи навчання в них випускників німецькомовних гімназій Буковини.

23 листопада 1872 р. доктор К. Томащук категорично вимагав підтримки буковинського ландтагу у цьому питанні. За одностайною підтримкою петиція про заснування університету отримала статус постанови міністерства віросповідань та освіти. 7 грудня 1874 р. імператор Франц-Йосиф I схвалив створення Чернівецького університету з філософським, юридичним та теологічним факультетами, мовою діловодства було визначено німецьку [8].

Політична зацікавленість влади у заснуванні осередку освіти та науки на Буковині вплинула на соціально-культурну атмосферу краю, сприяла притоку в регіон нового активного, освіченого населення та розвитку громадського руху. Уроцисте відкриття університету імені Франца-Йосифа в Чернівцях відбулося 4 жовтня 1875 р. За свідченням дослідників краю в другий половині ХІХ – початку ХХ ст. спостерігався його економічний розвиток, проте Буковина не втрачала рис аграрно-сировинного придатку Австро-Угорщини. Поступова ліквідація феодально-кріпосницьких відносин, економічне поживлення, зумовле-

не світовим промисловим переворотом, перевага іноземного капіталу в промисловості та створення монополістичних об'єднань, виникнення середніх і великих підприємств, перехід від їх кустарно-ремісничого характеру до механізованого, розширення мережі фінансово-кредитних установ, розгортання українських торгово-промислових об'єднань, спричинили збільшення кількості робочих місць, інженерних посад, підвищили попит на кадри з якісною фаховою освітою [1, с. 103].

Звичайно, громадський рух в його широкому спектрі потребував законодавчого регламентування. Саме таку функцію виконав закон «Про товариське право», що вступив у дію 15 листопада 1867 р. Його положеннями регламентувалась діяльність всіх громадських організацій Австро-Угорської імперії та визначалось ставлення держави до будь-якої громадської спілки, яке базувалось, насамперед, на засадах свободи кожного та права громадянина створювати та приймати участь в її діяльності [1; 2].

Саме цим законом дано чітке трактування терміну «товариство», виокремлено вимоги до оформлення установчих документів, визначено порядок контролю за діяльністю громадського товариства, запроваджено класифікацію громадських об'єднань. За формулюванням, представленим у законі про «Про товариське право», товариство – це добровільне об'єднання декількох осіб, які керуються встановленим внутрішнім порядком для досягнення певної сформульованої мети.

Безпосередня діяльність товариства розпочиналась після надання крайовим урядом офіційного дозволу, якому передувало розгляд установчих документів, термін для якого становив чотири тижні. Питання про те, чи не має новостворена спілка неполітичного характеру, уряд вирішував самостійно на основі статуту, характеристики на організаторів, інформації поліції тощо.

Контролюючи функцію здійснювали поліція та крайовий уряд, використовуючи різноманітні форми контролю, серед яких розповсюдженими були присутність представників цих органів на заходах, систематичний аналіз проектів, протоколів засідань, письмових звітів правління спілок.

Зростання соціокультурних запитів усіх верств населення спричинило заснування професійних, літературно-наукових та мистецьких спілок, спрямованих на національно-культурологічний та фаховий розвиток. До них належали «Gesellschaft zur Förderung wissenschaftlicher Bildung in Czernowitz» (1869 р.), «Volksfreund» (1883 р.) тощо [7].

Період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. характеризувався формуванням національних об'єднань. 1 травня 1862 р. в Чернівцях було засноване перше суто національне «Societateade Literatură și Cultură Română din Bucovina», чисельність якого одразу сягнула 183 членів. За даними О. Міхаеса, основні завдання товариства розглядалися у культурно-національній площині [3, с. 47].

Заснування товариства сприяння українській літературі «Руська Бесіда» (1869 р.) стало «відповіддю» української громади на появу румунської спілки. У статуті було визначено мету поширення просвіти й добробуту українського народу на Буковині. Одним з основних напрямів діяльності товариства стала популяризація товариського жит-

тя між українцями краю, пропаганда цієї спілки. Задля досягнення мети використовувались лекції та бесіди, господарсько-промислові та етнографічні виставки, читальні, бібліотеки, музеї. Значну увагу товариство приділяло фізкультурно-масовим заходам – розвагам, іграм і прогулянкам [4, с. 44].

Слідом за румунами та українцями в 1867 р. «Towarzystwo polskiego bratniej pomocy i czytelnipolskiej w Czerniowcach» створили поляки, а через два роки розпочала свою діяльність і польська «Czytelnia». Мета заснування польських читалень не відрізнялась від дотичних українських та румунських спілок: підтримка національної мови й культури, розвиток освіти, всебічне виховання молоді.

Бурхливе гуртування румунів, українців і поляків, а також розвій таких спілок підштовхнули до об'єднання буковинських німців. В результаті в столиці краю у 1871 р. з'являється товариство «Deutsche Lesehalle in Czernowitz».

Крім цього, бажання забезпечити процес всебічного виховання молодого покоління призвело до створення першого спортивного товариства німців – «Der Deutscher Fußballklub» (1903 р.), який, крім розвитку футболу, впроваджував гімнастику, туризм та організував активний відпочинок просто неба для всіх бажаних. У 1909 р. клуб був реформований у «Geschichtedes Turn- und Sportverein «Jahn» in Czernowitz». Заняття фізичною культурою тут базувались на принципі: не для рекордів, а заради фізичного й духовного виховання. Розвиваючи гімнастику, футбол, теніс, плавання, зимові види спорту, одним із основних завдань своєї діяльності товариство вважало гармонійне виховання дітей та молоді засобами туризму, ігор і розваг, занять музикою та її використання під час інших занять. Ореол діяльності не обмежувався столицею краю, осередки товариства виникли в інших населених пунктах – у Сторожинці й Радівцях тощо.

З метою підвищення якості роботи з юнацтвом та активно співпрацюючи зі школою, товариство «Ян» планувало заснувати за допомогою «Австрійської імперської спілки призывної молоді» осередок для юнаків та дівчат і скаутський корпус.

Національно свідомі кола євреїв Чернівців об'єдналися в дотичне товариство «Чернівецька єврейська читальня» (1887 р.), яке проголошувало основним напрямом своєї діяльності збереження свідомості серед євреїв, їх духовну та літературну освіту тощо.

Впливала на розвиток студентського руху на Буковині й політична ситуація в Європі початку ХХ століття. В цей період розпочали активну діяльність різноманітні товариства мілітаристичного спрямування. Польський «Sokol» (1892 р.), український гімнастичний союз «Січ» (1904 р.) стали представниками громадської пожежної охорони на селах, осередками фізкультурно-туристичної діяльності, національного та культурного руху.

Буковинський січовий рух розпочався з створення першої пожежно-гімнастичної організації «Січ» у м. Кіцмані (1902). Поряд із пожежною діяльністю та гімнастичною роботою, координаційний центр січового руху на Буковині – «Січ» у м. Чернівці (1904 р.) – утримував власну бібліотеку зі значними фондами фахових творів, брошур, часописів.

На початку 1914 р. студенти Чернівецького університету, найактивніші члени «Січі» та «Союзу», розгорнули широку агітаційну роботу серед шкільної молоді. На відміну від інших організацій цього типу, розповсюджених на західноукраїнських землях, буковинський «Пласт» не мав чіткого промілітарного спрямування.

Значна кількість мистецьких, освітніх, професійних спілок, фізкультурно-туристичних та пожежних організацій у краї досліджуваного періоду, різноманітність напрямів їх діяльності, багатоманітність форм і методів роботи, з одного боку, й спільна загальна мета – підтримка національної мови та культури, розвиток освіти, виховання здорового, освіченого, згуртованого молодого покоління з іншого, – дають підстави для висновку про наявність та активний розвиток громадського руху населення Буковини [9; 12].

Необхідно зазначити, що ще однією передумовою становлення товариського руху студентів Чернівецького університету стало існування в столиці краю учнівських громадських об'єднань ще до моменту відкриття цього закладу освіти. За ініціативи гімназистів В. Вільчинського та А. Манастирського в чернівецькій німецькій гімназії було створено товариство «Согласіє» (1870 р.). Поштовхом до цього стала стихійна реакція учнів на засилля румунів та німців у закладі [6, с. 254-255].

Необхідно підкреслити його напівлегальний статус, адже, за законами Австро-Угорщини гімназисти не мали права засновувати товариства, проте якогось тиску на членів з боку влади не спостерігалось. Цим пояснюється фрагментарний характер інформації про товариство: в архівних фондах навіть збереглися списки членів, а даних про заходи – обмаль.

Найбільш активно «Согласіє» діяло в питаннях запровадження освіти українською мовою в гімназії та інших навчальних закладах. Гімназисти навіть домовилися між собою відповідати на заняттях з релігії запеклому румунізаторові О. М. Калиновському виключно українською мовою. Вони знайшли підручники рідною мовою, домоглися окремої православної української служби.

Від самого початку існування «Согласія» на його засадничі положення, ідеї та планування діяльності потужно впливало консульство Російської імперії на чолі з Д. Кіра-Дінжаном. Останній покладав

на молодь особливі надії у справі поширення про-російських ідей і протидії народовській ідеології. Саме тому товариство одержувало значну матеріальну допомогу, чимало його членів мали можливість навчатись у російських університетах [1].

Без огляду на короткий термін існування, повну протилежність засад діяльності, розглядаємо учнівські товариства «Согласіє» і «Братній Союз» як провісника організованого учнівського життя в краї, осередок виховання українських патріотів.

Історія виникнення перших студентських об'єднань накладається на історію заснування університетів. Багатий досвід організації студентських товариств європейських університетів став ще однією освітньо-виховною передумовою розвитку таких спілок в Чернівцях [10].

Аналізуючи виховну діяльність студентських товариств Буковини, не можемо абстрагуватись від діяльності Чернівецького університету, як закладу вищої освіти. Спираємось на думку С. Оса-чука про те, що він був створений на взірці західних німецьких університетів, де обов'язково розвивався студентський рух.

У свою чергу, ці німецькі виші відіграли визначну роль в духовному, ідеологічному, культурному житті Європи, адже, з одного боку, вони були осередком нових ідей та настроїв, що сприяли розвитку гуманізму XV – XVII ст., а згодом – становленню реформаторського руху на німецьких землях, а з іншого – центром консервативної, ортодоксальної думки та ідеології. Причини такої суперечності слід шукати в юридичній площині, економічних умовах, взаємодії університетів з духовною та світською владою в досліджуваній період, у спрямованості змісту, форм і методів навчання.

Висновки дослідження. Отже, передумов, які сприяли розвитку студентського громадського руху на Буковині досліджуваного періоду, належали політичні (політична зацікавленість влади у заснуванні університету в краї), економічні (економічний розвиток краю, потреба регіону у фахівцях), соціально-правові (наявність законодавчої бази, що регламентувала всі аспекти діяльності будь-яких об'єднань, активний громадський рух населення Буковини), освітньо-виховні (наявність організованого учнівського (молодіжного) руху на Буковині, багатий досвід організації студентських товариств у Європі) чинники тощо.

Список літератури:

1. Альманах «Молода Україна». Мюнхен, Нью-Йорк, 1954. С. 35.
2. Альманах українського студентського життя в Кракові. Краків, 1931. 100 с.
3. Антонович К. Про закон о товариствах. Право збору. Львів, 1884. 117 с.
4. Андрійчук А. Історія фізкультури і спорту на Буковині в австрійський період (1774-1914 рр.) Час. 1994. № 43. 14 жовтня. С. 6.
5. Бажанський М. Товариство Українська Студентська Громада в Кракові. Альманах українського студентського життя в Кракові. Краків, 1931. С. 60-70.
6. Білавич Г. Українське Педагогічне Товариство «Рідна школа» і розвиток національної освіти в Галичині. Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук. 1994. № 3. С. 119-127.
7. Білинський Володимир О. Хроніка українського козацтва «Запороже». Чернівці, 1933. б/с.
8. Буковина: її сучасне і минуле / Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. і ін.; Париж-Філадельфія-Детройт, 1956. 955 с.
9. Гнесь Н.О. Культурно-освітнє спрямування спортивних товариств Буковини за часів Австро-Угорської монархії. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 64. Чернівці, 2009. № 64. С. 39-43.

10. Кожокар М.В. Українські молодіжні товариства Буковини (II половини XIX – початку XX ст.): чинники виникнення та організаційні засади. Naukowa przestrzeń Europy – 2014. Materiály X Miedzynarodwej naukowopraktycznej konferencji. Przemysl. Nauka i studia, 2014. Volume 18. P. 41-45.
11. Кулик В. Сучасний організований молодіжний рух в Україні як об'єкт наукового дослідження. Humanitarianism XXI. URL: <http://varianty.org.ua/HumanitarianismXXI/Kulyk.htm> (дата звернення: 12.12.2014 р.).
12. Цибанюк О.О. Всебічне виховання молодого покоління як провідний напрям діяльності закордонних українських студентських товариств (перша третина XX ст.) Materiály IX mezinárodní vědecko-praktická conference «Zprávyvědecké Ideje – 2013». Díl 12. Pedagogika: Praha, 2013. С. 71-74.

Кожокар М.В.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Хавруняк И.В., Городинський С.И.

Буковинский государственный медицинский университет

СТУДЕНЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВЕННОЕ ДВИЖЕНИЕ НА БУКОВИНЕ (1875-1939 ГОДА): ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ**Аннотация**

Авторы статьи «Студенческое общественное движение на Буковине (1875-1939 гг.): предпосылки становления» рассмотрели предпосылки, которые привели к формированию и развитию активной деятельности студенческих обществ в Черновицком национальном университете со дня его основания – 1875 до 1939 гг. Проанализированы политические, экономические, социально-правовые, образовательно-воспитательные факторы.

Ключевые слова: Буковина, основания, предпосылки, студенты, общество.

Kozhokar M.V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Khavrunyak I.V., Gorodinsky S.I.

Bukovinian State Medical University

STUDENT PUBLIC MOVEMENT IN BUKOVINA (1875-1939): PRECONDITIONS FOR FORMATION**Summary**

The authors of the article «Student Public Movement in Bukovina (1875-1939): Preconditions for Formation» considered the preconditions that led to the formation and development of the active work of student associations in the Chernivtsi National University from the date of its foundation – from 1875 to 1939. Analysed political, economic, socio-legal, and educational factors, etc.

Keywords: Bukovina, foundation, background, students, society.